

Co inspiruje proklamaci romské identity?

Skupina romských pedagogických asistentů
Mirjam Moravcová, Miloslava Turková

Romové v České republice permanentně procházejí nejen složitým a vnitřně komplikovaným procesem kulturního a společenského vyrovnávání, ale také neméně složitým procesem sebeuvědomování v etnické, národní a státní příslušnosti.

Romské obyvatelstvo ČR doposud uznává vzájemné vnitřní rozlišení Romů, které vychází z rodově-skupinové příslušnosti. Romové v Čechách, na Moravě i ve Slezsku vnímají a respektují tyto vnitřní ohraničující vazby, přestože současně procházejí novou společenskou diferenciací, která je již modelována podle sociálních struktur občanské společnosti republiky.

Uvnitř romské společnosti postupně stále početně sílí romské kulturní a politické elity, které jsou svým charakterem analogické elitám většinové společnosti. Společenským cílem takto konstituovaných romských elit (a sympatizantů) je dosáhnout docenění, respektování a uznání: sebe sama i Romů jako svébytné a rovnocenné skupiny občanů ČR.¹ Součástí tohoto cíle je sebeuvědomovací proces,² který

zahrnuje i uvědomělé a záměrné identifikování se s romstvím.

Zápas za sebeuvědomění uskutečňují romské kulturní a politické elity v čase složitého názorového diskurzu o národní identitě. Mnozí ideologové postmoderní doby nazírají tuto identitu jako možnou volbu člověka: v rámci různých národních identit i v rámci různých společenských a kulturních identit.³ Možnost využití takové volby je předkládána i Romům.⁴

Současné romské kulturní a politické elity v ČR ovšem jednoznačně zvolily vizi národní identity jako identity nadřazené identitám ostatním. Budují na představě romství jako záležitosti etnických kořenů, tedy záležitosti zrození a rodinné enkulturace.⁵ Kulturní osobitost pak v této souvislosti chápou jako právo a podmínku romské jsočnosti a budoucnosti. Z těchto myšlenkových základů vychází nejen jejich úsilí o národní emancipaci Romů v ČR, nýbrž i idea národně politického sjednocení Romů v rovině celoevropské.⁶ Vize, formulované romskou

¹ Skutečnost, že při prosazování svých záměrů využívají Romové i tradiční sociální struktury romských komunit, nemění nic na základním cíli směřování. Je strategií na cestě společenského vyrovnání.

² Raichlová, Irena a kol.: *Romové a nacionalismus?* Brno, Muzeum romské kultury 2001, s. 15–31.

³ Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián: *Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva.* Brno, CDK 1999, s. 69–72.

⁴ Moravcová, Mirjam – Turková, Miloslava: Sebereflexe Romů zapojených do vládních struktur. In: *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 2002 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě.* Opava, SÚ SZM 2002, s. 212–218.

⁵ Raichlová, Irena a kol.: *Romové a nacionalismus?* ..., c.d., s. 15–31.

⁶ Cestu za doceněním a uznáním chtějí někteří politici představitelé Romů podstoupit jako představitelé sjednocené evropské etnosociální komunity, která má řadu společných charakteristik, přestože žije roztroušena v různých zemích, není kulturně vnitřně totožná a přijala kulturní rysy různých většinových společností. Na těchto charakteristikách se snaží zastánci vize romského *exteritoriálního* národa konstruovat novou společnou identitu evropských Romů. K protagonistům této myšlenky patří např. Emil Ščuka.

elitou mohou, ale nemusí korelovat se stanovisky romské veřejnosti. A stanoviska, která zastávají řadoví Romové, představují nezanedbatelnou společenskou realitu dneška.

V souvislosti konfrontace cílů vytyčovaných elitami a postojů romské veřejnosti jsme si již dříve položili otázku, jak sami sebe vnímají ve skupinových identitách⁷ Romové, kteří se teprve zařazují mezi romskou elitu. Tázali jsme se, jak vidí sami sebe ti, kteří se začínají profesně podílet na realizaci vládních programů a jsou správním aparátem státu nově zainteresovaní na práci s romským obyvatelstvem.⁸ Ze souvislostí takto položených otázek nám vyplynuly otázky další, otázky,

kteří chceme otevřít v předkládaném diskusním zamyšlení. Otázky znějí: Jaké momenty iniciují překročení hranice skupinového vědomí společných rodových kořenů? Jaké impulzy nastartovávají proces formování vědomí nadskupinové etnické totožnosti a přetavují toto sjednocující vědomí do uvědomělé deklaraace romství či češství?

Modelovou skupinou při řešení všech položených otázek se nám stala skupina romských pedagogických asistentů, Romů, kteří se zapojili do jednoho z programů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.⁹ Tito pedagogičtí asistenti pocházeli z různých lokalit Čech, Moravy a Slezska.¹⁰ Spojovala je pouze

⁷ V naší diskusně formulované stati se zabýváme sociální identitou (srv. Tajfel, H.: *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge, Studies University Press 1981), tedy sebezachycením asistentů do určité sociální skupiny. Jako sociální skupinu chápeme i rodinu. Cíleně se ovšem orientujeme na identitu etnickou. Sebeidentifikaci v identitě etnické opíráme o proklamaci této identity, sebeidentifikaci v identitě rodinné o vymezení vlastní role ve struktuře rodiny. Ve výkladu zohledňujeme i místo, na které asistenti svou romskou identitu zařadili v sebereflexi své osobnosti, tedy ve škále vyjádřených osobnostních vlastností, životních rolí a ve škále skupinových příslušností. O různých pojetích identity srv. např. Erickson, H. E.: *Identity: Youth and Crisis*. New York, Norton 1968. – Stryker, S.: Identity: Saliance and Role a Performance: The Relevance of Symbolic Interaction Theorys for Family Research. *Journal of Marriage and the Family*, 30, 1968, s. 558–564. – Frankovský, M.: Posudzovanie identity k makrosociálnym útvarom, in: *Agrese, identita, osobnost*. Čermák, I. – Havlíčková, M. – Macek, P. (eds.): Brno SCEA Psychologický ústav v Brně 2003, s. 215–230. – Bačová, V.: Etnická identita, in: *Agrese, identita, osobnost*. Čermák, I. – Havlíčková, M. – Macek, P. (eds.): Brno SCEA, Psychologický ústav v Brně 2003, s. 230–234. – Kusá, Z.: Sociálne puto a konštrukcie sociálnej identity. in: *Identity v meniacj sa spoločnosti*, Bačová, V. – Kusá, Z. (eds.): Košice Spoločenskovedný ústav SAV 1997, s. 253–262.

⁸ Tato položená otázka byla součástí širší koncipovaného výzkumu postojů romských pedagogických asistentů. Výsledky tohoto výzkumu srv. Moravcová, M. – Turková, M.: Identita deklarovaná a žitá. Romští pedagogičtí asistenti – reflexe etnické, kulturní a občanské identity. *Lidé města*, 8/2002, s. 13–54. – Moravcová, M. – Turková, M.: Diskurs: národní, etnická či rodinná identita. Pozice romských pedagogických asistentů. In: *Etnicita a mesto. Etnicita ako faktor polarizácie mestského spoločenstva v 20. storočí*. Ed. Salner, Peter – Luther, Daniel. Bratislava, Ústav etnológie SAV 2001, s. 157–182.

⁹ O vzniku této profesní skupiny srv. např. Moravcová, M. – Turková, M.: Sebereflexe Romů ..., c.d., s. 213, pozn.3. – Naprostá většina asistentů, které jsme zahrnuli do naší analýzy, pocházela z romských rodin. Pouze výjimečně se jednotlivci označili za děti z etnicky smíšených rodin česko-romských. Jeden asistent uvedl, že jeho rodina byla romsko-židovská a další, že byl adoptován českou rodinou.

¹⁰ V první etapě výzkumu jsme zaznamenali názory romských pedagogických asistentů z Prahy (6), Mostu (2), Ústí nad Labem (5), Teplic (2), Frýdlantu v Čechách (1), Liberce (2), Semil (1), Pardubic (2), Police nad Metují (1), České Třebové (2), Aše (1), Velkého

nově zaujatá profese a právě absolvovaná povinná pedagogická příprava.

Sebereflexi vlastní totožnosti námi zvolené skupiny romských pedagogických asistentů jsme zjišťovali výzvou k osobní prezentaci dotázaného sedmi výroky, jimiž se měl možnost se představit, tj. odpovědět na otázku: kdo jsem. Strukturu přiznaných identit v sedmi pozicích významnosti jsme zjišťovali anketou. Následnými rozhovory jsme pak hledali vysvětlení zaujatých pozic. Sběr dat jsme uskutečnili ve dvou časových etapách u čtyř různých studijních skupin jednorázového desetidenního kurzu romských pedagogických asistentů. Prvé výzkumy jsme realizovali na jaře a v létě roku 2001¹¹ s cílem zachytit aktuální identitní postoje asistentů (v čase konstituování této profesní skupiny). Druhé výzkumy jsme provedli na

sklonku podzimu roku 2002 a na jaře roku 2003¹² s cílem sledovat postojový profil asistentů, kteří zahajovali profesní dráhu pedagogického asistenta v časovém odstupu dvou let (měřeno školním rokem). V první etapě výzkumu jsme zaznamenali postoje padesáti,¹³ ve druhé etapě postoje čtyřiceti jednoho asistenta.¹⁴ Charakteristiku obou souborů respondentů srov. Příloha: Graf. I-a až III-b.

V první etapě výzkumu jsme dospěli k následujícím poznatkům:

Prioritní postavení v sebereflexi romských pedagogických asistentů, vyjádřenou sedmi pozicemi sebeidentifikace, zaujala charakteristika individuality vlastní osobnosti. Sebeidentifikace v kolektivní identitě se ukázala menšinovým stanoviskem.¹⁵

Pokud se romští pedagogičtí asistenti ztotožnili s určitou sociální kolektivitou, identifikovali se buď svým člověčen-

Meziřící (1), Jihlavy (2), Brna (6), Znojma (1), Třebíče (1), Břeclavi (3), Krnov (1), Ostravy (5). Údaje nebyly zjištěny u pěti asistentů (uveďli: ČR – 3, Slovensko – 1, neuveďl – 1). Ve druhé etapě výzkumu jsme zachytili názory asistentů z Prahy (8), Kladna (1), Neratovic (1), Litvínova (1), Veiprt (2), Benešova u Prahy (1), Čáslavi (1), Hradce Králové (1), Liberce (1), Hrádku nad Nisou (1), Lipníka nad Bečvou (1), Jihlavy (3), Ostravy (1), Bohumína (2), Havířova (1), Karviné (1), Velkého Oseku (1), Nového Jičína (1), Jeseníku (1), Opavy (1), Blanska (1), Třebíče (1). Údaje nebyly zjištěny u 6 asistentů. Srov. též: Moravcová, M. – Turková, M.: Identita deklarovaná ..., c.d., s. 47.

¹¹ Prvou etapu výzkumu jsme realizovali v průběhu kurzů pro romské asistenty, které uspořádala Humanitas Profes o.p.s. v Praze v dubnu 2001 a nadace Nová škola v Jihlavě v červnu 2001. Některé další asistenty jsme oslovili individuálně v Ústí nad Labem, v Mostě a v Praze. – Výsledky tohoto výzkumu srov. Moravcová, M. – Turková, M.: Identita deklarovaná a žitá, ..., c.d., s. 13–54. Tytéž: Diskurs: národní, etnická či rodinná identita, ... c.d., s. 157–182.

¹² Druhou etapu výzkumu jsme realizovali v kurzu Humanitas Profes o.p.s. v Praze v listopadu 2002 a v květnu 2003. Některé další asistenty jsme oslovili v Praze.

¹³ V první etapě výzkumu jsme zaznamenali: v dubnu 2001 postoje 25, v červnu 2001 také 25 asistentů. Tímto výzkumem jsme zachytili názory 23,4 % asistentů působících ve školním roce 2001–2002 na českých školách.

¹⁴ Ve druhé etapě výzkumu jsme zaznamenali: v listopadu 2002 postoje 23 a v květnu 2003 postoje 18 asistentů – Romů. Obou těchto výzkumů se účastnili i další čtyři asistenti, kteří vyšli z českých rodin. Jejich výpovědi jsme nezohlednili. Respondenti jednotlivých výzkumů nebyli tíž lidé. Srovnání postojových změn nevyhovuje proto o proměně stanovisek konkrétních jednotlivců (vzhledem k anonymitě ankety nelze ani tento požadavek vytyčit). Vypovídá pouze o posunech názorové hladiny členů profesní skupiny.

¹⁵ Moravcová, M. – Turková, M.: Identita deklarovaná ..., c.d., s. 28–31, s. 39. – Tytéž: Sebereflexe Romů ..., c.d., s. 212–218.

Tab. 1. Sebeidentifikace romských asistentů, přiznaná identita – soubor respondentů 1. ankety

sebeidentifikace	pořadí výpovědi							výpovědi celkem
	1	2	3	4	5	6	7	
osobní charakteristika	10 ¹	14	14	27	24	24	20	133
lidství/gender	27	12	3	1	1	1	1	46
status příbuzného	10	18	17	10	9	4	2	70
skupina profes. a zájmová	1	4	9	4	4	4	3	29
Rom	1	–	3	1	–	–	1	6
Čech	–	–	–	–	–	–	–	–
občan ČR	1	–	–	–	–	–	–	1
celkem odpovědělo	50	48	46	43	38	33	27	
neodpovědělo	–	2	4	7	12	17	23	
celkem	50	50	50	50	50	50	50	285

Poznámka: ¹ V tom výrok jednoho asistenta, který se označil slovem *černej*.

stvím a svou ganderovou rolí, nebo, a to zejména, svým postavením ve skupině pokrevních a afinitních příbuzných. Široká škála příbuzenské terminologie, označující blízké i vzdálené příbuzné (včetně neregistrovaných partnerských vztahů a tím i „neoficiálních“ příbuzenských vazeb), ukázala důležitost širší rodiny jako společenského a ekonomického zázemí asistentů i jako nástroje jejich orientace v lokální společnosti. Sebeidentifikací v příbuzenské skupině zůstali asistenti ukotveni v tradičním romském chápání začlenění člověka ve společnosti. Naproti tomu především sebeidentifikace v romských etnických kořenech, ale také sebeidentifikace s profesní, přátelskou či zájmovou skupinou, zůstaly v první etapě výzkumu na okraji pozornosti asistentů. Srov. tab. 1.

Romští pedagogičtí asistenti v roce 2001 zařadili svou romskou totožnost pouze výjimečně do charakteristiky své

osobnosti, přestože byla pro ně samozřejmá a všudypřítomná.¹⁶ Uvědoměnou sebeidentifikaci v romské jsočnosti, vyjádřenou slovy jsem Rom, jsem Romka, formulovalo pouze šest z celkového počtu padesáti dotázaných asistentů (12 %). A jen jediný postavil své romství na první místo mezi deklarovanými identitami. Ostatních pět ji zařadilo až na třetí a další místa v pořadí. Sjednocující romství mělo tedy i u většiny z těchto šesti etnických „uvědomělých“ Romů nižší váhu než příslušnost k rodině.¹⁷ Srov. tab. 1. V roce 2001 většina romských pedagogických asistentů, kterých jsme se tázali, tedy nevyjádřila potřebu přehodnotit sebeidentifikující postoj s vlastními etnickými kořeny, ukotvený v rodinné skupině, do proklamace romství.

Návratný výzkum, realizovaný v letech 2002/2003, zaznamenal zásadní, avšak zároveň v podstatě jediný výrazný

¹⁶ Pevné ukotvení v romství prokázaly další zodpovězené otázky ankety. Srov. Moravcová, M. – Turková, M.: *Identita deklarovaná ...*, c.d., s. 13–51.

¹⁷ Dva asistenti dokonce zařadili romství až za svou příslušnost k profesní skupině.

Tab. 2. Sebeidentifikace romských asistentů, přiznaná identita – soubor respondentů 2. ankety

sebeidentifikace	výpovědi						výpovědi celkem	
	1	2	3	4	5	6		
osobnost v individualitě	8	12	14	15	16	11	87	
lidství/gender	21	8	4	–	–	3	37	
skupina příbuzenská	6	5	12	11	8	6	51	
skupina profes. a zájmová	–	3	2	3	4	2	14	
Rom	4	10	1	4	–	1	21	
Čech	–	–	2	1	–	–	3	
občan ČR	2	1	3	1	–	–	7	
celkem odpovědělo	41	39	38	35	28	23	16	
neodpovědělo	–	2	3	6	13	18	25	
celkem	41	41	41	41	41	41	41	220

názorový posun v sebereflexi romských pedagogických asistentů. A tento posun se týkal právě postojů k uvědomělému romství, češství a občanství. Výrok jsem Rom/Romka uvedlo již 21 z celkového počtu 41 dotázaných romských pedagogických asistentů (51,2 %).¹⁸ Tedy v druhé etapě výzkumu více než jedna polovina asistentů do škály sedmi sebereflexí zařadila sebeidentifikaci v romství. Navíc čtyři z nich tak učinili na prvním a deset na druhém místě škály. Identitu českého občanství deklarovalo v souboru 41 dotázaných sedm asistentů (v roce 2001 z 50 jen jediný) a tři se dokonce označili jako Češi. Srov. tab. 2.

Všechny tyto skutečnosti vyvolaly otázku po příčinách tak výrazné změny ve velice krátkém časovém odstupu obou výzkumů – a to u lidí různých, kteří buď začínali pracovat jako romští pedagogičtí asistenti, nebo se dokonce na profesi asistenta teprve připravovali. Nemohli

být tedy ovlivněni dlouhodobým výkonem tohoto povolání, v němž se stali spoluzodpovědnými za výchovu romských dětí, styčnými pracovníky mezi školou a romskou rodinou a svým způsobem i představiteli zájmů romských lokálních komunit adresovaných škole.

Příčinnou vazbu mezi profesním působením ve funkci pedagogického asistenta a sebereflexí v romské identitě tedy vyloučila sama koncepce výzkumu, jeho orientace na frekventanty kvalifikačních kurzů, tj. na začínající pedagogické asistenty.

Komparace tří sledovaných demografických ukazatelů: místa bydliště, věku a úrovně dosaženého vzdělání asistentů pak také nevedla k nalezení příčin. Zcela ovšem vyloučila vazbu uvědomělé sebeidentifikace v romství se stupněm asistentem dosaženého vzdělání (prvá i druhá etapa výzkumu).¹⁹ Ti asistenti, kteří do škály sebereflexí zařadili svou romskou

¹⁸ Jedna asistentka se označila jako romská maminka.

¹⁹ Z celkového počtu 27 asistentů (6 první etapa, 21 druhá etapa výzkumu), kteří ve své osobnostní charakteristice uvedli, že jsou Romové, dosáhlo vzdělání: 7 základní, 10 odborné, 8 středoškolské, 2 údaj o vzdělání nevyplnili.

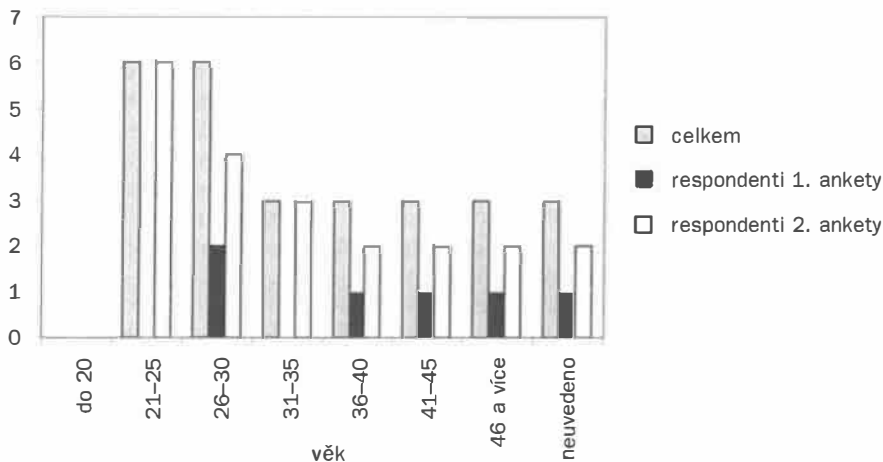
identitu, měli v téměř rovnoměrném podílu ukončené základní, odborné a středoškolské vzdělání. Nebyl mezi nimi ovšem ani jediný ze dvou vysokoškolsky vzdělaných Romů, kteří zodpověděli anketu.²⁰

Jistou ne zcela výraznou vztahovou závislost sebeidentifikace v romství jsme doložili ve vztahu k místu bydliště a dosaženému věku asistenta – ovšem ani v těchto souvislostech shromážděná data nedovolují hovořit o „lokálních“ či „generačních“ názorových modelech (prvá i druhá etapa výzkumu). Romští pedagogičtí asistenti, kteří do své sebe-reflexe zařadili romskou totožnost, pocházeli z různých lokálních prostředí,

i když především z měst, kde fungují romské programy.²¹ Sebeidentifikaci v romské totožnosti pak učinili asistenti ze všech věkových skupin, které jsme zachytili naším výzkumem. Částečně větší zastoupení Romů ve věku 21 až 30 let do jisté míry ovlivnila věková struktura dotázaných.²² (Srov. Graf 1 a Příloha: Graf II-a, II-b)

Názorový posun „v čase“, byť velice krátkém, nelze vyloučit, avšak nelze ho ani přijmout jako jediné vysvětlení. Změnu jsme doložili u různých skupin lidí aktuálně začínajících pracovat ve školství. Ti přicházeli s vlastním specifickým názorovým vybavením, a toto vybavení si vytvořili předtím, než se

Graf 1. Věková struktura romských pedagogických asistentů, kteří do své sebe-reflexe zařadili romskou totožnost (absol. čísla)

²⁰ Jeden z těchto dvou asistentů deklaroval romskou, druhý českou národnost.

²¹ Jako místo svého bydliště uvedli: Prahu (5), Kladno (2), Benešov (1), Kolín (1), Pardubice (2), Hradec Králové (1), Vejprty (2), Brno (1), Jihlavu (3), Tišnov (1), Ostravu (2), Bohumín (2), Nový Jičín (1), Krnov (1), Břeclav (1). Jeden asistent místo svého bydliště neuvedl.

²² Mezi těmito Romy byli lidé ve věku: šest ve věku 21–25 let, šest ve věku 26–30 let, po třech ve věku 31–35, 36–40, 41–45 a 46 a více let. Jeden asistent uvedl, že svůj věk nezná a dva ho neuvedli.

začali zajímat o práci pedagogického asistenta. V úvahu bylo proto nutné vzít osobnostní profil asistentů, kteří zařadili sebeidentifikaci v romství do škály sedmi sebereflexí.

Otázku jaké osobnostní charakteristiky (nesledované anketou) spojují asistenty, kteří jako znak své osobnosti uvedli, že jsou Romové, jsme sledovali až v druhé etapě výzkumu. Otázku jsme si položili v okamžiku, když jsme zjistili zásadní postojový posun. Teprve tehdy jsme hledali další příčinné souvislosti, které nebylo lze doložit odpověďmi ankety. Mohli jsme je ovšem sledovat pouze u těch 21 asistentů, kteří se v druhé etapě výzkumu v sebereflexi sebeidentifikovali s romstvím.

Tázali jsme se: na životní osudy, vztah k romskému společenství a romské kulturní osobitosti, na názorové stereotypy, vztah k náboženství a víře, vztah ke vzdělání a životnímu uplatnění, na profesní kariéru. Na základě tohoto dotazování jsme dokázali definovat jediný spojující článek, který ovšem současně znamenal svébytnou exkluzi z běžnosti. Tito Romové vesměs pracovali buď v neziskových občanských sdruženích, církevních a společenských organizacích, které se programově zabývaly problematikou romského obyvatelstva, nebo byli zapojeni do romských kulturních aktivit, měli osobní kontakty s romskými politickými elitami, anebo navštěvovali (absolvovali) výukový program vzdělávání Romů na Romské střední škole sociální v Kolíně. Ve své předchozí profesní a životní kariéře se tedy setkali s romskou problematikou z pozice „aktivistů“. Odtud tedy zřejmě vyplynula jejich potřeba zařadit do své sebeidentifikace také romskou totožnost své jsočnosti. Odtud jejich sebeuvědomění

v sjednocující romské identitě, odtud váha položená na proklamaci romství.

Pozici sebereflexe v romské totožnosti u romských pedagogických asistentů spojujeme tedy s jejich osobní zkušeností a s jejich individualitou vyhraňující se ve společenské, z pozice romství uvědomělé, aktivitě. Společenskou aktivitu považujeme za katalyzátor, který vedl jednotlivce k poznání významu proklamovaného romství v osobnostní charakteristice. A v této souvislosti jsme si položili další otázku – a to, jak se asistenti, kteří formulovali uvědomělou pozici své romské totožnosti, deklarovali v národnosti a jak se vymezovali ve vztahu k češtví. Tyto úvahy již zakládáme na datech ankety. Proto v nich pracujeme se stanovisky celkem 27 asistentů, kteří se v sebereflexi přihlásili ke svému romství: a to v první (6 asistentů) i druhé (21 asistentů) etapě výzkumu. Srov. tab. 3 (viz následující strana).

U této malé skupiny 27 „uvědomělých“ romských pedagogických asistentů, kteří uvedli v sebereflexi vlastní osobnosti jsem Rom, Romka, jsme doložili čtvero pojetí vztahu k romství (k romské jsočnosti) a v návaznosti i vztahu k češtví (k české národnosti). Každé z těchto pojetí současně jinak vnímalo sociální kategorii národa a jinak pracovalo s pojmem národnost.

Jedna část „uvědomělých“ asistentů se již jednoznačně identifikovala s romskou národností v pojetí, které zastávají romské politické a kulturní elity (a jejich sympatizanti) v ČR.²³ Pro tyto asistenty se romská národnost stala součástí národně-politické identity, identity nadřazené, z níž se odvíjí vztah k České republice jako státu, v němž v současnosti Romové žijí. Uvedme příkladem

²³ Skupina sedmi romských pedagogických asistentů.

Tab. 3. Romští pedagogičtí asistenti, kteří se sebeidentifikovali v romství, podle národnosti a vztahu k češtví – soubor respondentů 1. a 2. ankety.

z 27 asistentů ¹ deklarovalo národnost ²					
	romskou	českou	česko/romskou	neuvdl	celkem
	9	16	1	1	27
z asistentů ¹ , kteří deklarovali shora uvedenou národnost prohlásilo ³					
nejsem Čech	6	1	1	–	14
jsem Čech	2	7	–	–	9
nevím zda jsem Čech	1	–	–	1	2
neodpověděl	–	2	–	–	2

Poznámky: ¹ Skupina asistentů, kteří mezi sedmi sebeidentifikacemi uvedli *Rom, Romka*,

² Odpověď na otázku: *Jaké je vaše národnost?*

³ Souhlas – nesouhlas s výrokem: *Jsem Čech: ano, ne, nevím.*

výroky: „*jsem Rom, pocházím z Čech*“,²⁴ „*jsem Rom žijící v ČR*.“²⁵ Tito asistenti se v sebereflexi identifikovali jako Romové, přihlásili se k romské národnosti a odmítli se považovat za Čechy, tedy lidi jiného „etnického“ národa. Pro sebe neuznali jinou než romskou národnost. Současně romskou národnost vnímali nejednotně: jako kladnou, zápornou i zvažovanou hodnotu své existence²⁶ – pokud ovšem toto stanovisko nebylo zároveň politicky motivovaným postojem.²⁷

Druhá část „uvědomělých“ romských asistentů přijala stanovisko, které existenci Romů neukotvuje v národnosti a nezatožňuje s pojmem národnost.²⁸ Tito asistenti sami sebe vnímali v kořenech romského společenství, avšak nikoli v souvislostech sociálních kategorií národ

a národnost. Slovo národnost bylo pro ně pouhým synonymem státní příslušnosti. V logice naznačené pozice se tyto asistenti, kteří se sebeidentifikovali jako Romové a byli hrdí na své romství, přesto deklarovali v české národnosti (z jejich pozice ve státní příslušnosti) a současně ovšem striktně popřeli tvrzení, že by byli Čechy.²⁹ Příkladem výroky: „*jsem Romka, jsem obyvatelka ČR*“,³⁰ „*jsem občanka České republiky, jsem Romka*“,³¹ „*pouze národnost mám českou, ale jinak jsem Romka*.“³²

Třetí část „uvědomělých“ Romů přijala koncept národa a svého ukotvení v národnosti. Sebe sama však pocítovala ve dvojí národnosti – a to romské a české.³³ Přijala tedy dvojí národní identitu, v tomto případě zřejmě pochopenou jako prolí-

²⁴ Muž, Z, rom., dot. č. 74.

²⁵ Muž, O, rom., dot. č. 85.

²⁶ Všichni souhlasili s výrokem *Je dobré být Romem* (odpovědi: ano, ne nevím).

²⁷ Moravcová, Mirjam – Turková, Miloslava: *Identita deklarovaná ...*, c.d., s. 42.

²⁸ Skupiny devíti romských pedagogických asistentů.

²⁹ Nesouhlasili s výrokem *Jsem Čech* (odpovědi: ano, ne nevím).

³⁰ Žena, Z, česká, dot. č. 71.

³¹ Žena, Z, česká, dot. č. 73.

³² Žena, Z, česká, dot. č. 90.

³³ Skupina pěti romských pedagogických asistentů.

nání dvou kulturních modelů: romského a českého. Tito Romové se identifikovali jako Romové, deklarovali se v romské nebo ve dvojí národnosti a souhlasili s tvrzením, že jsou Češi. Svou pozici vysvětlovali tvrzením: „jsem i nejsem Čech“,³⁴ „mám národnost česko-romskou“,³⁵ „jsem Romka, ale cítím se spíše jako Češka.“³⁶

Čtvrtá část „uvědomělé“ skupiny asistentů se pak komplementárně prohlásila za Romy i Čechy.³⁷ Výchozí vjem dvojí národní identity posunula dále. Tito asistenti se paralelně identifikovali jako Romové a Češi: ovšem důsledně se nejen deklarovali v české národnosti, ale stejně důsledně souhlasili s tvrzením, že jsou Češi. Ve svých sebeidentifikačních souběžně proklamovali: „jsem Rom, jsem Čech“.³⁸ Ve svém vlastním pojetí se stali Čechy, příslušníky českého národa v občanském slova smyslu. Pojetí národa odloučili od etnických kořenů a pocho- pili v souvislostech národa státního. Přijali názorovou pozici, v níž národ interpretují např. Francouzi, pozici, která se dosud vymyká pojetí středoevropskému, budovanému na etnickém principu národa. Dvojí – českou a romskou – totožnost nenahlíželi tedy jako kulturní kontaminaci a změnu, nýbrž jako koexistenci dvou významově různých, vzájemně nesoupeřících identit. Ať již živelně nebo vědomě našli východisko své integrace do občanské společnosti České republiky.

Názorové odlišnosti, které jsme ve stanoviscích 27 „uvědomělých“ romských

pedagogických asistentů definovali jako třetí a čtvrté pojetí jejich vztahu k deklarované národnosti a k češtví, jsou vnějškově minuciózní, úzce propojené a zdánlivě zaměnitelné. Hloubka těchto odlišností spočívá v přijetí odlišného konceptu národa a především ve vnitřním prožívání vlastní identity. Spočívá tedy na faktorech, z nichž se právě odvíjí vztah k občanské společnosti, české veřejnosti a České republice. Proto jsme se pokusili tato názorová stanoviska, i když doložená u malého počtu „uvědomělých“ příslušníků nově se tvořící profesní skupiny Romů, formulovat, upozornit na ně a předložit naše zjištění k diskusi.

V našem výzkumu jsme anketou oslovili celkem 91 romských pedagogických asistentů: v první etapě 50, ve druhé etapě 41.

Vyhodnocení dat získaných v první etapě výzkumu nás vedlo ke konstataci vysoké variability pozic zastávaných asistenty při deklaraci národnosti a při vysvětlování vztahu k češtví. Vedlo nás k závěru, že ti Romové, kteří nastupují místa pedagogických asistentů, v naprosté většině pojmají svou etnickou identitu jako přirozenou a nikoli uvědomělou pozici.

Vyhodnocení dat druhé etapy výzkumu nám dovolilo diferencovat skupinu dotázaných asistentů s ohledem na zastávané pozice k romství, češtví i občanství. Umožnilo nám na pozadí celého souboru dotázaných odlišit

³⁴ Žena, SŠ, nár. neuvědlena, dot. č. 69.

³⁵ Žena, O, česko-romská, dot.č. 33. – nebo článek, s. 24.

³⁶ Žena, Z, rom, dot.č. 13. – nebo článek, s. 24. – Pro příklad uvádíme ještě jednu reakci na výrok Jsem Čech, uvedený v anketě (odpověď: ano, ne, nevím): „Myslím, že jsem Češka, ale po tomto kurzu jsem slyšela tolika názorů, že se máme hlásit jako Romové, a tak jsem teď zmatená a opravdu nevím.“ Tato 30 let stará žena z česko-romské rodiny se ovšem v sedmi sebereflexích neidentifikovala jako Romka. Žena, Z, česká, dot. č. 97.

³⁷ Skupiny šesti romských pedagogických asistentů.

³⁸ Žena, Z, česká, dot. č. 98.– Žena, SŠ, česká, dot. č. 102.

„uvědomělé“ Romy a kategorizovat jimi zastávané pozice. V postojích „uvědomělých“ Romů jsme definovali čtyři názorové modely, z nichž se odvíjel jejich výklad obsahu pojmu národ a národnost, volba národnosti, rozhodnutí být Čechem i vztah k občanské společnosti České republiky.

Pozici uvědomělé sebeidentifikace v romské totožnosti spojujeme, v souvislostech našeho výzkumu, se společenskou angažovaností jednotlivce: ta se u sledo-

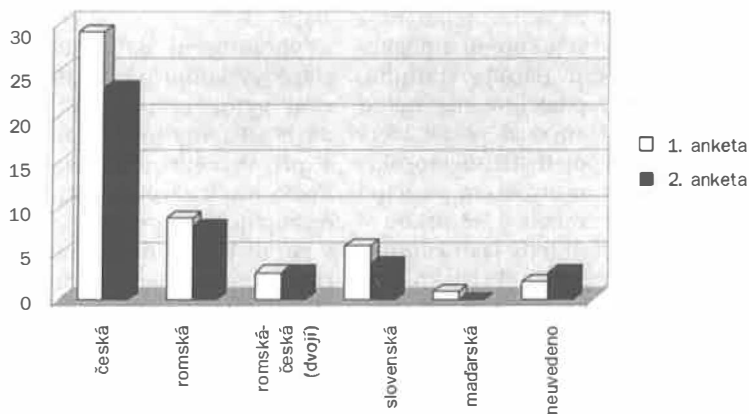
vaných asistentů ukázala katalyzátorem romského sebeuvědomění. Ta se stala inspirací.

Druhá etapa výzkumu ukázala však také jeden důležitý trend prosazující se při formování profesní skupiny pedagogických asistentů. O místa asistentů se v odstupu dvou let ucházeli lidé názorově vyhraněnější. Usilovali o ně Romové s předchozí zkušeností aktivistů. Profese pedagogického asistenta získala prestiž. A to je příslibem.

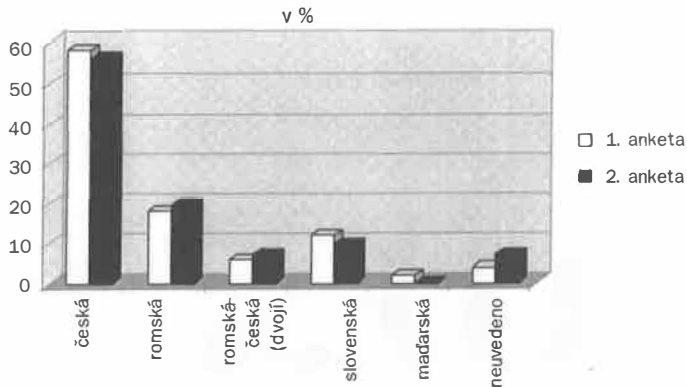
Příloha:

Graf 1a Romští pedagogičtí asistenti podle deklarované národnosti

v absolutních číslech

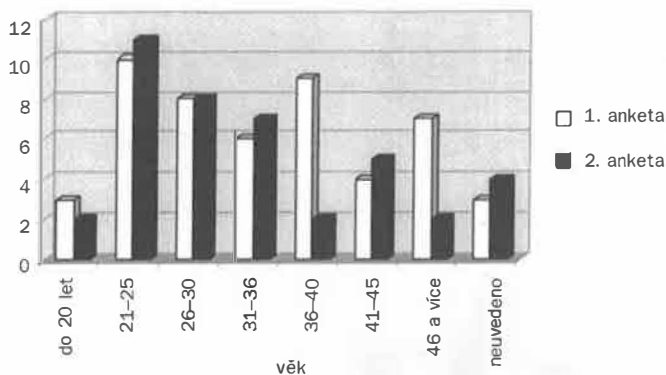

Graf I-b Romští pedagogičtí asistenti podle deklarované národnosti

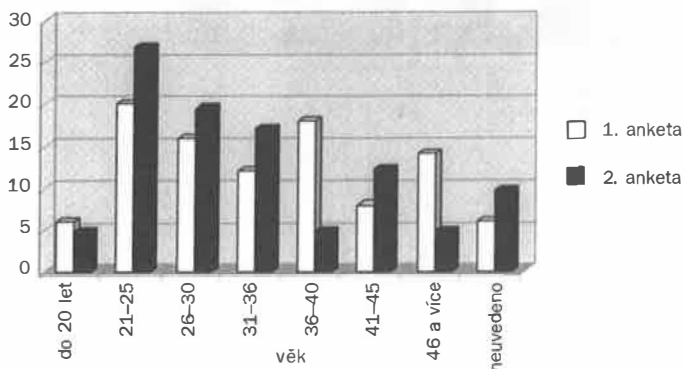
Graf II-a Romští pedagogičtí asistenti podle dosaženého věku

v absolutních číslech

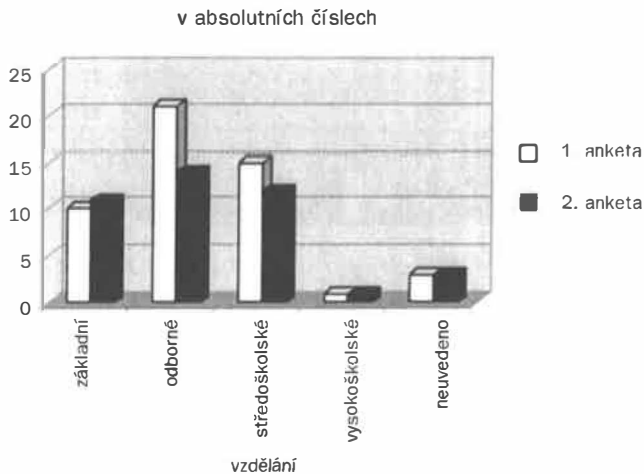

Graf II-b Romští pedagogičtí asistenti podle dosaženého věku

v %

Graf III-a Romští pedagogičtí asistenti podle dosaženého vzdělání

Graf III-b Romští pedagogičtí asistenti podle dosaženého vzdělání

